

Качковская Леся. Памятникоохранная деятельность Киевского общества охраны памятников старины и искусства на протяжении 1910–1913 гг.: становление и развитие. В статье представлены результаты историко-памятниковедческого исследования деятельности Киевского общества охраны памятников старины и искусства (КООПСИИ) по изучению и сохранению культурного наследия Правобережной Украины. Подчеркнуто, что его появление определялось потребностями сохранения имеющихся в украинских землях под властью Российской империи достопримечательностей усилиями не обычного ученого общества, а особой структурой научно-практического характера. Решению этой задачи подчинялась соответствующая структура КООПСИИ. На протяжении всего времени функционирования в его члены зачислено около 370 лиц. Однако основная нагрузка относительно осуществления памятникоохранительных мероприятий легла на узкий круг лиц, ведущую роль в котором играли А. Эртель, А. Мердер, И. Каманин, О. Левицкий, Г. Павлуцкий, В. Хвойка, В. Леонтович, Н. Биляшівський и др.

Ключевые слова: Киевское общество охраны памятников старины и искусства культурное наследие, памятникведческая деятельность, памятникоохранная работа, Киевщина, Умань.

Kachkovska Lesya. Activity of Kyiv Association for Protection of Monuments to the Past and Monuments of Art Based on Materials of Ancient Monuments and Art During the 1910–1913 Biennium: Formation and Development. The thesis describes details with the analysis of the artifacts studies and artifacts protection activities carried out by the Kyiv Society for the Protection of the Artifacts of Antiquities and Arts (KSPAAA). A special attention has been paid to the investigation of the legislative basis of the society work, its structure and personnel. The theoretical principles of the KSPAAA's work, its main directions and forms were found out. The kinds and types of the regional artifacts that were studied by the society were pointed out too. The society's museum activity, the presentation of the contents and results of its work in its own documents, published works and articles, and periodicals were analyzed. An important role of the KSPAAA in the domestic artifacts studies at the beginning of the 20-th century was proved, its achievements that are of practical and scientific value nowadays were defined.

Key words: cultural monuments, measures connected with the study and protection of cultural monuments, Kyivschchina, Uman.

УДК 14:908(092)+(472.82)

Марія Філонюк

Меморіальна експозиція «Шевченківська світлиця Миколи Куделі» у Волинському краєзнавчому музеї

У статті висвітлено історію створення та діяльності меморіальної експозиції Волинського краєзнавчого музею «Шевченківська світлиця Миколи Куделі». Розкрито основні моменти біографії Миколи Павловича Куделі. Особливу увагу приділено характеристиці його особистих речей, документів і колекції Шевченкіани.

Ключові слова: меморіальна експозиція, Шевченківська світлиця, Волинський краєзнавчий музей, колекція, експонат, «Кобзар».

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед експозицій, що функціонують у Волинському краєзнавчому музеї – найдавнішому та найбільшому музеї Волині, особливе місце займає меморіальна експозиція «Шевченківська світлиця Миколи Куделі». Ім'я Миколи Павловича Куделі – культурно-освітнього та громадського діяча, члена ОУН із 1932 р., політичного в'язня польської та радянської тюрем, свідка трагічних подій розстрілу в'язнів Луцької тюрми 23 червня 1941 р., лауреата Всеукраїнського благодійного культурно-наукового фонду ім. Т. Шевченка, українського шевченкознавця, просвітянина, відоме не лише на Волині, а й далеко за межами України.

Запропонована стаття – перша спроба проілюструвати зібрану колекцію Миколою Куделею. Будь-які інші матеріали на цю тему досі не публікувалися.

Мета дослідження – аналіз створення та особливостей формування колекції «Шевченківська світлиця Миколи Куделі». Відповідно до мети, у статті поставлено **наукові завдання:** виокремити найцінніші експонати меморіальної експозиції, простежити історію її створення.

До здобуття Україною незалежності Микола Павлович Куделя лишився відомим лише як колекціонер літератури на шевченківську тематику. Його замітки про пошуки потрібних видань друкувала популярна серед збирачів у 1970-х рр. газета «Друг читача» [18]. Згодом статті про унікальний домашній

музей «Поетову світлицю в селянській хаті» публікувала як республіканська, так і місцева преса [1; 2; 4; 5; 6; 8; 20; 21; 23; 24]. З активізацією громадського життя на Волині в кінці 1990-х рр. з'явилися статті про Миколу Куделю, які висвітлювали його біографію та ті події, що вилучені з тематики історичних досліджень. Однак діяльність меморіальної експозиції «Шевченківська світлиця Миколи Куделі» в сучасній історіографії розкрито лише в одній статті [25]. Тож доцільно виокремити найяскравіші моменти з біографії непересічного волинянина, приділити увагу його здобуткам на суспільній ниві, показати внесок у поширення шевченковго слова.

На наукове вивчення також чекають рукописи, щоденники, епістолярна спадщина Миколи Павловича, що дасть змогу в подальшому неупереджено висвітлити суспільно-політичний розвиток краю минулого століття та життєві долі ентузіастів, які прикладом власного життя навчають майбутні покоління безмежної любові до рідної землі, мови, культури, історії, патріотизму, самопожертви, боротьби в ім'я незалежності України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Меморіальна експозиція «Шевченківська світлиця Миколи Куделі» представлена для широкого загалу 14 березня 2007 р. у приміщенні Волинського краєзнавчого музею. Вона створена музейними працівниками спільно з родиною на основі переданих до музею особистих речей, документів, матеріалів і колекції Шевченкіани Миколи Павловича Куделі. На кошти, виділені з обласного бюджету, оформлено постійно діючу експозицію у двох залах на третьому поверсі музею.

Матеріали першого залу за змістом поділено на тематичні блоки, що мовою документів та світлин розкривають непростий життєвий шлях і культурно-освітню діяльність Миколи Куделі, торкаючись окремих сторінок історії Волині ХХ ст.

Народився Микола Куделя 10 березня 1914 р. у селянській родині в древньому волинському селі Буяни Луцького повіту на Волині, що в джерелах вперше згадується в 1545 р. [12]. Глава сім'ї – Павло Куделя – загинув у боях під час Брусилівського прориву 1916 р., лишившись у спогадах своїх рідних, палким шанувальником Шевченкового слова.

1920 р. дядько малого Миколи Хома Кузьмович Наюк відкрив початкову школу в селянській хаті, де «Кобзар» був єдиним підручником. Миколі-школяру на все життя запам'яталися слова вчителя: «Шевченко – це Україна. Україна і Шевченко – нероздільні» [19]. Це яскраво демонструють представлені в експозиції світлини з особистого архіву родини Куделі та «Кобзар», виданий 1917 р., який мама Уляна Кузьмівна придбала для сина у Львові [26]. Потрібно зазначити, що це книга, яку Микола Куделя проніс крізь усе життя, єдина, що лишилася від першої колекції шевченкіани, зібраної в 1930-х рр.

Наступний блок матеріалів розкриває період діяльності товариства «Просвіта» на території Волині. Низка документів 1927–1929 рр. – свідчення діяльності товариства в селі Буяни [7]. У Державному архіві Волинської області зберігається лист-прохання, датований 1 березня 1932 р., на дозвіл проведення заходів зі вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка в Буянах, підписаний головою та секретарем місцевої організації «Просвіти» М. Наюком і М. Куделею. На таких урочистостях почесним завданням Миколи Куделі вважали виголошувати біографію Тараса Шевченка, який усе більше ставав його ідейним наставником. Із того часу М. Куделя почав збирати книги та формувати свою першу Шевченкіану, що знищена в часи Другої світової війни. В експозиції представлено календар «Просвіти» на 1927 р., де прописано десять заповідей просвіт'ян [28].

Проте незадовго М. Куделі довелося припинити просвіт'янську роботу, оскільки, за наказом Міністра внутрішніх справ Другої Речі Посполитої, у квітні 1932 р. «Просвіту» заборонили. Після масового закриття хат-читалень популярними словами серед молоді були:

Ви, поляки, вражі сини
Що ви нарobili?
Нашу хату, наше сонце
Ви занепастили... [10].

Із 1932 р. Микола Куделя став активним членом Організації українських націоналістів. Революційна боротьба вимагала особливої конспірації, тож членами організації для проведення відповідної роботи використовувалися легальні товариства, спочатку – «Просвіта», потім – «Сільський господар». Викладені події ілюструються речовими експонатами – вишитим рушником 1930-х рр. із зображенням української символіки та патріотичних слів: «Боже Україну храни». Поруч – слова з декалогу українського націоналіста: «Здобудеш українську державу або загинеш у боротьбі за неї». У горизонтальній вітрині – рукопис та книга «Крізь бурі лихоліть», у якій автор описує події розколу в ОУН, діяльність Служби безпеки в організації [14].

23 березня 1939 р. за приналежність до ОУН Миколу Куделю арештувала поліція. Допити проводили в слідчому відділі Луцької тюрми 22 дні за «особливим сценарієм». Заводили арештованого в

окрему кімнату, щільно накладали на ноги кайдани, ставили обличчям до стіни й пояснювали інструкцію: стояти рівно з опущеними вниз руками, не впираючись до стіни. Вистояти перед тортурами допомогли молитви до Бога та Тараса Шевченка. Через відсутність прямих доказів тюремна адміністрація вибачилася перед Миколою Павловичем за помилку й побажала більше ніколи не потрапляти до «мурів луцької тюрми» [11].

Наступна вітрина експозиції присвячена трагічній сторінці в історії Волині та житті Миколи Куделі – розстрілу в'язнів Луцької тюрми енкаведистами 23 червня 1941 р. За патріотизм, приналежність до ОУН, незламну любов до Тараса Шевченка 1940 р. представниками сталінських спецслужб патріот був знову поміщений у стіни Луцької тюрми. За рік слідства радянській владі не вдалося сфабрикувати потрібні звинувачення, тож вирок суду був такий: «десять років обмеження волі у віддалених північних районах СРСР». Напад фашистів на СРСР змусив енкаведистів діяти швидко й рішуче – 23 червня вони організували розстріл в'язнів, під час якого Миколі Куделі дивом удалося вижити. Пережите він згодом описав у книзі-спогадах «Під мурами Луцької тюрми» [17]. Викладені очевидцем події тих трагічних днів знайшли відображення в представленій в експозиції книзі Івана Біласа «Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр.», де в «спецсообщениях», «донесениях», «докладных записках» під грифом «совершенно секретно» є відомості про Луцьку тюрму [3, с. 235–237; 267; 271–274].

Спогади про пережите жакіття ніколи не покидали Миколу Павловича й уже на схилі літ, на початку 1990-х, він через обласні, районні засоби масової інформації звертався до всіх небайдужих із проханням надсилати інформацію про загиблих в'язнів. На адресу М. Куделі прийшли сотні листів з описаними долями, завдяки яким удалося установити 900 прізвищ розстріляних.

За доносами в 1947 р. Микола Куделя знову потрапив у Луцьку тюрму, звідти – у Львівську пересильну. В експозиції міститься березневий випуск журналу «На чатах» за 1947 р., у якому вміщено статтю, присвячену 133-й річниці від дня народження Тараса Шевченка, підписану літерами М. К. (Микола Куделя).

Із 1948 р., перебуваючи у Львівській пересильній тюрмі, шевченкознавець знайомиться зі студентами із забороненої організації «Юнак» – ці зв'язки ілюструє оригінал газети «Воля в'язня», що видавалася нелегально й поширювалася серед в'язнів [22]. Микола Павлович писав олівцем через кальку друкованими літерами текст, оформлення та карикатури взяв на себе художник Харченко, редагувала тексти Ольга Наконечна (Ольга Степанівна) – член УПА. Гаслом на першій сторінці кожного номера були Шевченкові слова «Борітеся – поборете!». Наприкінці – «Львівська тюрма. Читайте – передавайте – обережно!».

Подальша доля, як і доля багатьох волинян, товарні вагони та етап на Колиму. У таборі «Галимій» Омсукчанського району Магаданської області Микола Куделя потрапив у бригаду «блатників». За таких умов на політичного в'язня чекала неминуча розправа: «Сюда попадешь – возврата нету», – гласила відома пісня [16]. Та навіть за нелюдських умов вижити допоміг Т. Шевченко, віршами якого молився. Серед експонатів, що відображають період неволі, є записні книжки. В одній із них уміщено пісні українських в'язнів [9]. Зберігається також рукопис книги спогадів Миколи Куделі «Пекло Колими».

Наступна вітрина «Шевченківської світлиці Миколи Куделі» відображає життя видатного волинянина після заслання. У 1956 р., повернувшись із Колими, аж до останніх своїх днів він збирав шевченкіану: колекцію «Кобзарів» і речей, присвячених життю та творчості Т. Г. Шевченка. У 1970–1980-х рр. Микола Павлович мандрував із друзями й однодумцями Олексою Ошуркевичем, Володимиром Ткачуком, Юлієм Головацьким історичними місцями України, відвідував батьківщину поета. Результатом подорожей були не лише придбані для власної колекції експонати, а й подальше спілкування з працівниками місцевих музеїв. Музею «Кобзаря», що в Черкасах, Микола Павлович надслав власноруч зібрані книги, багато видань реставрував. У цей час республіканський тижневик «Друг читача» запровадив рубрику «Книголюб – книголюбу», у якій читачі оголошували про пошуки книг. Так шевченкознавець познайомився з багатьма колекціонерами: Михайлом Гачинським, Ярославом Гомзою, Сергієм Пасюком, Петром Прокопівим, Антоном Бурлачуком.

Свої враження від подорожей, нових знайомств, подій у державі волинянин записував у щоденники, яких нараховується 84 і які ніде раніше не публікувались. У зошиті № 3 за 1991 р. наявний запис: «24. 08. 1991 р. Субота. Верховна Рада у Києві проголосила Незалежну Самостійну Державу – Україну. Грядуть події, сльози радості, обійми з найближчими. Слава Богу на висоті, а людям на землі. Може на цей раз поблагословить Господь волю України! Радію, плачу, ридаю, не знаю куди йти і що робити. Я дожив, я переміг! Плачу вперше у житті. Все життя, все було не даремно» [15]. Незабаром у житті Миколи Павловича сталася ще одна важлива подія – у 1993 р. Волинська обласна прокуратура офіційно його реабілітувала.

У 1990-х рр. Микола Куделя став ініціатором спорудження пам'ятника Т. Г. Шевченкові в рідному селі Буяни. Згодом, заручившись підтримкою відомих волинських краєзнавців О. Ошуркевича, Г. Гуртового та Г. Бондаренка, у сільському будинку культури він створив кімнату-музей.

У світлиці знайшли своє місце й нагороди Миколи Павловича. У 1994 р. він став лауреатом премії «Одержимість» Волинського обласного відділення Українського фонду культури. 1997 р. Микола Куделя отримав відзнаку Всеукраїнського фонду Тараса Шевченка. Ушанувало відомого волинянина Всеукраїнське братство Андрія Первозванного та Патріарх Київський і всієї Руси-України Святійший Філарет, вручивши медаль до 2000-ліття Різдва Христового «За церковні заслуги» й орден святого Архистратига Михаїла. У 1995 р. рішенням виконавчого комітету обласної ради засновано обласну премію імені Миколи Куделі. Щороку лауреатами цієї премії стають відомі волиняни, зокрема Григорій Гуртовий, Олександр Ошуркевич, Борис Ревенко, Олександра Кондратович, Анатолій Силук, Наталія Пушкар та інші.

До останнього кроку, до останнього подиху Микола Павлович своїми книгами-спогадами, статтями, виступами в засобах масової інформації, у навчальних закладах перед молоддю на прикладі власного життя допомагав зрозуміти нашу складну історію. 29 червня 2004 р. легендарний волинянин відійшов у Вічність.

У центрі експозиції – перлина колекції – унікальне зібрання «Кобзарів» Тараса Шевченка, яке нараховує 168 екземплярів із різних місць і часів видання. У кожній книзі, як і в людині, – своя доля. Найстаріший примірник – 1860 р. видання [27]. Третій «Кобзар», придбаний Миколою Куделею в Омську, готувався до видання ще за життя поета, та його смерть перешкодила цьому. Видав книгу на власні кошти один із друзів Т. Шевченка. Не менш цікавим є виданий Санкт-Петербурзькою друкарнею Яковенка у 1911 р. двотомний «Кобзар» за редакцією Доманицького з життєписом, портретом поета і 53 малюнками Ткаченка й Дудіна. Цінний експонат – Санкт-Петербурзьке видання 1917 р., яким захоплювався Микола Куделя в юнацькі роки. Цікавим є «Кобзар», перекладений російською мовою І. А. Белоусовим, виданий у Москві 1919 р. «Кобзар» 1934 р. видання Українського наукового Інституту (Варшава ; Львів), із 16 томів якого збереглося лише чотири.

Найтрагічніша доля книги, яку носив у нагрудній кишені одностудець М. Куделі, вояк УПА Степан Сверіпа. Ворожа куля влучила спочатку в книгу, а потім – і в саме серце хлопця. Розстріляного «Кобзаря» до колекції передала мати Степана. «Кобзар» харківського видання 1930 р. друкувався за ухвалою Президії Інституту Тараса Шевченка, де автором передмови виступив Андрій Річицький. Ще один примірник книги свого часу подарував Микола Ворон – бібліотекар української бібліотеки та архіву Святого Володимира в канадському місті Калгарі. Перший власник цієї книги, уродженець Кам'янця-Подільського, у роки сталінських репресій і голодомору закопав її в землю, а у війну, коли гітлерівці вивозили його на примусові роботи до Німеччини, забрав із собою. Після війни, уже в таборі переміщених осіб, цей «Кобзар» потрапив до Миколи Ворона, а через півстоліття емігрант, дізнавшись про унікальну книгозбірню М. Куделі, надіслав його на Волинь.

Привертає увагу «захаявне» (як любив називати великий поет) репринтне видання 1963 року. Особливе місце в колекції займають видання «Кобзаря» Комітету українців у Канаді 1986 р. з поясненнями й примітками Василя Сімовича, подаровані Миколі Куделі друзями з діаспори. На одній із полиць представлено книги Т. Г. Шевченка, перекладені різними мовами світу.

Ще одну збірку колекції становлять окремі твори Т. Шевченка, видані в різні роки. Зокрема, в експозиції представлено твори Т. Шевченка, надруковані в літературно-художньому та науковому журналі «Пробуждение» (Санкт-Петербург, 1911 р.), «Політичні поеми» (Коломия, 1925 р.), «Музика» (переклад М. Міхновського, Київ ; Ляйпциг), «Повісті» (за редакцією Б. Лепкого, Берлін, 1922 р.), невеличке зібрання із серії «Ілюстрована Шевченківська Бібліотека» (1920 рр.).

У книгозбірні Миколи Куделі нараховується близько 700 видань на шевченківську тематику. Значну частину становлять книги, що відображають основні моменти життя та творчості Тараса Шевченка. В експозиції представлено твори «Тарас Шевченко: його життя й твори» проф. Д. Дорошенка (Відень, 1942 р.), «Про життя й твори Тараса Шевченка» (за редакцією Б. Лепкого, Київ ; Ляйпциг, 1918 р.), «Прочани на могилі Т. Г. Шевченка (матеріали з книги відвідувачів могили за 1917–1921 рр.)» (Державне видавництво України, 1929 р.). Збірка «Т. Г. Шевченко в епістолярії» (Київ, 1966 р.) містить неопубліковані та маловідомі листи сучасників Т. Г. Шевченка, у яких згадується про життя й творчість поета, його оточення; викладено історію окремих рукописів і видань творів. Зацікавлення дослідників творчості Великого Кобзаря викликає доробок авторів ХХ ст., у якій висвітлено постать Т. Шевченка не лише як поета, а й непересічного художника, мислителя. Окремі книги та альбоми містять автопортрети Т. Шевченка, портрети, художні твори на побутову тематику, історичні композиції, твори живопису, офорти «Живописная Украина».

Марки (понад 70 одиниць), поштові листівки, конверти, календарі, медальйони, колекція значків – усе, що пов'язане з ім'ям Тараса Шевченка, – представлено в другій кімнаті «Шевченківської світлиці Миколи Куделі». Тут є бібліотечний екслібрис «Шевченкіана Миколи Куделі», який експонувався на пересувній тематичній виставці «Шевченкіана в книжкових знаках» (Харків, 1986 р.). Деякі експонати представлено в тематичних буклетах. Другий екслібрис шевченкіани Миколи Куделі (автор – Петро Прокопів) зображено на форзаці буклета «Шевченкіана в екслібрисі. Каталог виставки» (Івано-Франківськ, 1989 р.). Такий самий книжковий знак поміщений в альбомі «Шевченкіана в екслібрисі» (Дніпропетровськ: Вид-во «Січ», 1993 р.). Окремий експозиційний ряд представляють путівники «Шляхами великого Кобзаря» різних років видання, починаючи з 1960-х рр. і до сьогодні.

Важливе місце в колекції Миколи Куделі займає його епістолярна спадщина: багаторічне спілкування з дослідником творчості Т. Г. Шевченка, академіком Євгеном Кирилюком, його монографії, фотографії з дарчими підписами; листування з відомими людьми Волині та України – Іриною Левчанівською, Григорієм Гуртовим, Олексою Ошуркевичем, Левком Лук'яненком, Іваном Драчем, Миколою Жулинським. Загалом, епістолярна спадщина нараховує понад 900 листів однодумців, колекціонерів, друзів із багатьох куточків світу. На жаль, на сьогодні вона науково не досліджена, тому потребує подальшого детального вивчення та аналізу.

У колекції представлено акти прийому експонатів, надіслані на адресу Миколи Куделі Волинським краєзнавчим музеєм, Меморіальним комплексом «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.», Черкаським краєзнавчим музеєм, Канівським музеєм, Музеєм кобзаря в Черкасах, що свідчить про тимчасове експонування окремих матеріалів із збірки у різних містах. Частина книг та копій документів передано на постійне зберігання в Київ і Черкаси до музеїв Т. Г. Шевченка.

На сучасному етапі науковці Волинського краєзнавчого музею досліджують щоденники та рукописи Миколи Куделі. Зокрема, у щоденниках зафіксовано важливі історичні факти з історії Волині, спогади, етнографічні замальовки з життя волинян, цікаві моменти з особистої біографії.

Меморіальна експозиція «Шевченківська світлиця Миколи Куделі» за своїм художнім оформленням та експонатами передає не лише внутрішній вигляд буянівської хати-світлиці, але і її духовний зміст. Саме тут кожен бажаючий має змогу поринути в глибинний світ Шевченківського слова, скористатися критичною, довідковою та біографічною літературою, бібліотекою української класики, лірики. Справжня окраса світлиці – портрети, що відтворюють атмосферу будинку в рідному селі. Збереглися ікони, із якими брали шлюб Микола та Мотря в 1936 р. у храмі Пречистої Святої Богородиці села Буяни.

Влучно про Кобзареву світлицю сказав сам Микола Куделя у своєму останньому щоденнику: «Девіз – читайте “Кобзаря”, там найглибші скарби українського народу – був і є для мене найвищим законом і совістю. Шевченко був моїм дороговказом, учителем і спасителем на всіх перехрестях довгого і многотрудного життя. І коли повернувся з колимського пекла, де і там “Кобзар” дивним чином врятував життя від загибелі, то почав збирати шевченкіану. Хоча я тоді сам вповна не знав сили й могутності геніального світоча українського слова. Я повсякчас у важкий період геноциду та русифікації України заходив у кімнату зібраних мною “Кобзарів”, сам до себе мовив: “Шевченків куточку, я завжди з тобою, тут спочиваю серцем і душою!” Чи міг я думати-гадати, що мій цей, здавалося б, нікому не помітний Шевченків куточок стане відомим по всій Україні й далеко поза її межами як світлиця-музей “Кобзаря”, котрий відвідують учні, студенти зі шкіл та вузів області» [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нині «Шевченківська світлиця Миколи Куделі» нараховує понад 8 тис. експонатів, пов'язаних з іменем Тараса Шевченка. Матеріали проходять науковий опис через фонди Волинського краєзнавчого музею і стають невід'ємною частиною колекції музейних скарбів. Проводиться низка культурно-освітніх заходів, присвячених легендарному волинянину та великому Кобзареві. Колекція Шевченкіани постійно поповнюється дирекцією й працівниками музею, дослідниками, вдячними відвідувачами.

Джерела та література

1. Белова В. С любов'ю к Кобзарю / В. Белова // Правда України. – 1990. – № 233.
2. Берекета Б. Селянин, якого врятував Тарас Шевченко / Б. Берекета // Голос України. – 1993. – № 94.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2-х кн. – Кн. 1 / І. Білас. – К. : Либідь, 1994. – 432 с.
4. Вербич В. Його кров залила моє обличчя / В. Вербич // Самостійна Україна. – 2003. – Ч. 4. – С. 52–57.
5. Гуртовий Г. «Кобзарі» землероба / Г. Гуртовий // Друг читача. – 1988. – № 20.
6. Гуртовий Г. Невмируще слово поета / Г. Гуртовий // Радянська Волинь. – 1988. – № 196.
7. Державний архів Волинської області, ф. 54 «Луцька Повітова «Просвіта» на Волині, м. Луцьк Волинського воєводства», оп.1, спр. 422 «Прохання Ради Луцької Повітової «Просвіти» до Староства в Луцьку про загальні збори членів філії «Просвіти» в селі Буяні 3 лютого 1930 рр», 9 арк.

8. Жук П. Багатство Шевченкіани / П. Жук // Радянська Україна. – 1987. – № 211.
9. Куделя М. З пережитого (записник про перебування на Колимі). – Буяні, 1958 (рукопис). – ВКМ, інв. 21654.
10. Куделя М. «Просвіта» несла українцям світло / М. Куделя // Слава праці. – 1993. – № 5.
11. Куделя М. Кобзар у моєму житті / М. Куделя // Народна трибуна. – 1991. – № 11.
12. Куделя М. Кобзар у моєму житті / М. Куделя. – Луць : Ініціал, 1998. – 123 с.
13. Куделя М. Кобзарєва світлиця відкрита для всіх / М. Куделя // Волинь. – 2003. – № 86.
14. Куделя М. Кризь бурі лихоліть / М. Куделя. – Ст. Паул, Міннеаполіс, США : Стир, 1999. – 112 с.
15. Куделя М. Мої записи (щоденник). – Буяні, 1991 (рукопис). – ВКМ, інв. № КДФ 21651.
16. Куделя М. Пекло Колими / М. Куделя. – Луцьк : Зоря, 2002. – 116 с.
17. Куделя М. Під мурами Луцької тюрми / М. Куделя. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 132 с.
18. Куделя М. Пошук Шевченкових скарбів / М. Куделя // Друг читача. – 1971. – № 3.
19. Куделя М. Спогади про пережите / М. Куделя // Рукопис. – 1991.
20. Куделя Микола Павлович / Г. Бондаренко, Г. Гуртовий, А. Силюк // Краєзнавці України (сучасні дослідники рідного краю) : довідник. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 1. – С. 112–113.
21. Огнев В. 120 «Кобзарів» в одному домі / В. Огнев // Прапор Леніна. – 1990. – № 206.
22. Пастух Р. «Юнак» відкриває обличчя / Р. Пастух // За вільну Україну. – 1991. – № 167.
23. Петриченко Г. Його Шевченкіана / Г. Петриченко // Слава праці. – 1975. – № 51.
24. Самойленко Н. Музей одной книги / Н. Самойленко // Труд. – 1990. – № 269.
25. Філонюк М. Меморіальна експозиція «Шевченківська світлиця Миколи Кудели» у Волинському краєзнавчому музеї / М. Філонюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. – Луцьк : [б. в.], 2009. – Вип. 4. – С. 155–158.
26. Шевченко Т. Кобзарь / Т. Шевченко. – СПб. : Тип. Ю. Н. Эрлих, 1911. – ВКМ, інв. № КДФ 19636.
27. Шевченко Т. «Кобзарь» / Т. Шевченко. – СПб. : Вь друк. П. А. Куліша, 1860. – ВКМ, інв. № КДФ 46522.
28. Щорічник. Календар Товариства «Просвіта» на 1927 рік. – Львів : [б. в.], 1926. – ВКМ, інв. № КДФ 19634.

Філонюк Марія. Меморіальна експозиція «Шевченковская светлица Николая Кудели» у Волинському краєведчеському музеї. В этой статье представлена история создания и деятельности мемориальной экспозиции Волинского краеведческого музея «Шевченковская светлица Николая Кудели». На фоне общественно-политической и культурной жизни Волини XX в. через краткое описание экспозиции раскрываются основные моменты биографии Николая Павловича Кудели – участника национально-освободительного движения, политзаключенного тюрем Второй Речи Посполитой и СССР, культурно-образовательного и общественного деятеля, коллекционера, почитателя творчества Тараса Шевченко. Особое внимание уделено характеристике личных вещей, документов и коллекции шевченкіани Николая Павловича Кудели.

Ключевые слова: мемориальная экспозиция, Шевченковская светлица, Волинский краеведческий музей, коллекция, экспонат, «Кобзарь».

Fylonyuk Mary. Memoryal'naya Exposition «Shevchenkovskaya Svetlice Mikoly Kydeli» in Volynsky Museum of Regional Studies. Within this article is provided History of creation and activity memoryal'noy Exposition Volynsky Museum of Regional Studies «Shevchenkovskaya Svetlice Mykoly tow». On the background of socio-political life and kulturnoy Volyn 20th century by kratkoe Description Exposition raskryvayutsya Basic momenty biography Nikolai Pavlovich tow – participant national-osvoboditel'noho movement, polytzaklyuchennoho prisons Second Pospolytoy speech and USSR, cultural obrazovatel'noho and the Public deyatelya, kollektsonera, pochytatelya Creativity of Taras Shevchenko. Particular characteristics of Own Wikipedia udeleno of things and documents Collection Shevchenkyany Nikolai Pavlovich tow.

Key words: memoryal'naya Exposition, Shevchenkovskaya Svetlice, Volynsky Regional Studies Museum Collection, exhibits, «Kobzar».

УДК [061.2:008:37](477)(03)

**Оксана Каліщук,
Вікторія Дяченко**

Товариство «Просвіта» на сторінках енциклопедичних та довідкових видань

У статті подано аналіз висвітлення діяльності товариства «Просвіта» на сторінках енциклопедичних та довідкових видань. Зроблено спробу продемонструвати переваги й окреслити перспективи присутності цієї теми в